

Předem uvedený děj byl ouverturou onoho historického dramatu, které způsobilo značný obrat v událostech tehdejší doby. Bylo potřeba přistoupení k pronásledování, aby bylo dosaženo vytčeného cíle: Vardaru. Podle vzoru velikého císaře po bitvě u Jenny r. 1806 nařízeno pronásledování. Přerušení spojení údolím řeky Vardaru bylo úlohou II. srbské armády a přerušení směru Prilep-Gradsko bylo úlohou I. srbské armády.

Mezitím se nepřítel pokoušel stůj co stůj ubránit pohraniční frontu; naproti tomu naše vrchní velitelství se snažilo děj co děj mu ji vyrvati, jakož i jeho poslední oporu, t. j. Kozjak (poslední sloup obrany pohraniční fronty), aby mohlo jíti dále kupředu k vytčenému cíli.

A na čem stavělo srbské vrchní velitelství tento svůj požadavek a od čeho očekávalo tento výsledek?

Znalo čestné vlastnosti svého národa — svého vojska, znalo velkou lásku našeho národa k otčině, bylo přesvědčeno o nesmírné odevzdanosti našeho vojska, které umírá pro svobodu své porobené vlasti; očekávalo od tohoto našeho vojska spásu.

Rozhodující a obdivuhodné výsledky této ofensivy jsou hlavně ovocem morální síly našeho vojska, jak se náš generál Kalafatovič v jedné ze svých studií vyjádřil, která byla jeho údělem jak ve štěstí, tak i v neštěstí a povznesla ho v řady nejlepších vojsk světa.

Naše materiální převaha trvala jen za bitvy; po ní přešla na stranu nepřítele, neboť dělostřelectvo nemohlo všude doprovázeti pěchotu, zásobování střelivem bylo těžké, strava žádná, odpočinek žádný... Jen pro vysokou morální hodnotu našeho vojska mohl býti úspěch rozšířen a brzo využitkován takovým způsobem, s jakým se zřídka kdy setkáváme v historii.

Z tohoto pramene čerpalo vrchní velitelství svou kouzelnou moc úspěchu a proto mohlo nařídit: „Pronásledování do posledního dechu lidí a koní“, neboť bylo přesvědčeno, že naše vojsko půjde jistě až do těchto hranic.

16. září.

a) U II. armády.

Jihoslovanská divise přešla v noci s 15. na 16. září naše zákopy a již zrána 16. září útočila na Kozjak a okolo 11 hod. jej obsadila. Když nepřítel přivedl 53. a 81. pěší pluk do boje, dobyl přechodného úspěchu, ale rychlým a silným útokem našich trup byly i tyto pluky poraženy: Kozjak definitivně padá a tím i poslední sloup bulharské vlády na Balkáně; neboť přival srbského vojska podle vzoru udatných veteránů mladého císaře z r. 1806 útočí nezádržně vpřed, nežádaje ani chléb a tím méně argentinské maso, ani odpočinek.

Timocká divise jako pravá kolona přešla taktéž zákopy a zamířila přes Poroja a Topolac s úlohou ohrozit pravý bok nepřátelských trup bojujících proti I. divisi skupině (vpravo od ní), které bránily Dzenu.

b) U I. armády.

Drinská a Dunajská divise postoupily taktéž toho dne úspěšně asi 15 km vpřed, Moravská divise přivedena do boje pro divergentnost cílů I. a II. armády a pro urychlení úspěchu.

Naše letectvo bylo velmi činné a bombardovalo most u vesnice Razim bej, vedoucí přes Crnu reku, kde byly cesty ucpány ustupujícími nepřátelskými trény.

U sousedních trup se nepřítel ještě pořád drží v svých původních pozicích. Východně od II. armády obsadily trupy I. divisi skupiny vesnici Zborsko, ale opět ji ztratily. Západně od I. armády postupovala taktéž francouzská 11. divise.

Na úsecích u Dojrana a u Bitolje byla jen silná dělostřelecká činnost.

17. září.

Divise obou armád úspěšně postupovaly, porážejíce před sebou nepřítele; Moravská divise obsazuje Kučkov Kamen a Kozarski rid, podporována jsouc Jihoslovanskou divisi.

Naše letectvo bombardovalo ustupující nepřátelské kolony a zjišťovalo, že nepřítel před I. armádou ustupuje k mostu u vesnice Razim bej, t. j. na levý břeh Crne reke, protože ústup po pravém břehu byl mu již znemožněn.

Toho dne Bulhaři přivedli nové trupy do boje, a to 82. a 16. pěší pluk, 29. pochodový bulharský prapor a 13. německý myslivecký prapor; tento prapor přišel do chaosu ustupujících bulharských trup z Kozjaku, takže i jej stihl brzo týž osud a jeho přílbice jsme našli roztroušeny na 20 km do hloubky.

17. francouzská a Šumadijská divise přešly do zálohy srbského vojska a 122. divise do zálohy k dispozici hlavního spojeneckého vrchního velitelství.

18. září.

a) U II. armády.

Timocká a Jihoslovanská divise úspěšně pronásledovaly a dosáhly vesnice Blateca a Konopišta tisknouce bojem nepřítele.

b) U I. armády.

Moravská a Dunajská divise bojovaly o přechod přes Crnu reku, kterou nepřítel úporně bránil, zapáliv most vedoucí přes ní u vesnice Razim beje.

Pro těžko schůdný terén přidělena jezdecká divise II. armády.

Vpravo od II. armády obsadily trupy I. divisi skupiny masiv Preslap, vesnici Nonte a Tušin, ležící ještě před pohraniční frontou; tento masiv nad touto frontou dominoval.

U Dojranského jezera zabrali spojenci část nepřátelských posic.

V oblasti Bitolje a v ostatních částech fronty trvala pořád ještě dělová palba.

Již 18. září večer poznává velitel XI. německé armády důležitost situace, neboť praví:

„Podaří-li se nepříteli prorazit ve směru Kavarada, bude v ustupujícím směru XI. armády, který vede od Gradska na Prilep a zároveň bude ohrožovati komunikace pro zásobování I. bulharské armády v údolí Vardaru.“

Bulharsko-německé vedení uznávalo den 18. září pro ni za kritický; neboť 18/9 večer koná se u štábu XI. německé armády válečná porada, kam se dostavili z Čustendila zástupce vrchního velitele bulharského vojska, generál Todorov, velitel XI. německé armády, náčelník štábu armádní skupiny plukovník gen. št. hrabě von Schwerin na poradu, jak se rozhodnouti pro další činnost.

Generál Todorov navrhl, aby I. a II. bulharská armáda, jakož i centrum a pravé křídlo XI. německé armády přešly k ofenzivě obchvatem Soluně.

Tento návrh nemohl býti schválen německými veliteli, poněvadž stav bulharského vojska podle jejich názoru neskýtal záruku jeho provedení.

Velitel XI. německé armády pak navrhl, aby se XI. armáda co nejdříve odpoutala od nepřitele a ustoupila s 62. armádním sborem směrem na Kičevo a s 61. armádním sborem k Velesu a tím si umožnila volnost jednání; potom aby se provedlo přeskupení a přešlo k protiútoku. Tomu se generál Todorov postavil co nejostřeji na odpor, protože by byl takový ústup podryl víru u bulharského vojska a mohl by vésti k rozkladu.

Rozhodnuto, aby byla stažena vnitřní křídla 62. a 61. armádního sboru nazad, čímž se zkrátí fronta a průlom se zavře.

Toto rozhodnutí schválil generál Todorov i náčelník štábu armádní skupiny v Skoplji plukovník Schwerin ve jménu generála von Scholze, dostav plnou moc, bude-li toho třeba, uvést to ve skutek.

Nařízeno, aby byly ze Strumické fronty vytaženy jeden zeměbrancecký německý prapor a 12. německý zeměbrancecký pluk, transportovány drahou do Demir Kapije jako posily pro 3. bulharskou divisi, která zřejmě začínala popouštět.

Charakteristické je, že se pomýšlelo na ofenzivu velkého stylu a nikdo nemyslel na přímé odražení srbského vojska, jak si to představovali na naší straně: odnítí zálohy I. bulharské armády a podniknutí s nimi do pravého boku II. srbské armády, nebo použití záloh z Bitoljského úseku proti levému boku I. srbské armády, protože útok na Bitoljském úseku ještě nezačal. To mohlo mít velké následky. Postup I. a II. srbské armády byl by býval zdržen a možná i zastaven, což by bylo poskytl nepříteli času, aby se poněkud vzpamatoval a přivedl posily odjinud.

Naopak však brány v úvahu dvě možnosti: t. j. ofenziva velkých rozměrů a řešení z nouze, které nemohlo zabrániti katastrofě, nýbrž ji mohlo jen oddáliti, a to na krátký čas, neboť již druhý den 19/9 dán rozkaz k ústupu. Jsou brány zálohy z méně ohrožených úseků k uzavření průlomu proti srbskému vojsku, ale jsou tam dirigovány jen jednotlivé prapory a baterie, což nemohlo mít vliv na změnu situace v prospěch nepřátelského vojska.

19. září.

Naše vrchní velitelství požadovalo nyní využití úspěchu podle úloh daných již I. a II. armádě a uvádí, že si je vědomo všech těžkostí, s kterými trupy měly co činiti, ale v těchto rozhodujících oka-

mžících vyžaduje všeobecná situace největšího úsilí, kteréžto jediné může vésti k velkým výsledkům.

a) U II. armády.

Timocká divise úspěšně proniká, ale ocitá se v dělové palbě zezadu, poněvadž východně ještě pořád nepřítel drží pohraniční frontu. Toho dne dosáhla Božuly a Radinje.

Jihoslovanská divise taktéž proniká a dospívá toho dne před linií Drčeviško brdo — vesnici Mokliště.

Jezdecká divise provádí přesun, aby dosáhla svého nového směru před II. armádou.

b) U I. armády.

Moravská divise rozšířila svůj včerejší úspěch; Dunajská divise vede úporné boje u Razim beje, taktéž i Drinská divise.

Před frontou srbských armád vidíme dnes, že nepřítel je zmaten a otřesen, že jeho svazy jsou přetřhány a že jeho skladiště jsou zničena.

Průlom se tak stále více rozšiřuje a pokusy nepřítele uzavřít jej, nemají úspěchu.

Vpravo od II. armády se jeví úsilí udržeti pohraniční frontu.

U Dojranského jezera jsou spojenecké trupy odraženy a u Bitolje je silná dělová palba.

Tento den byl osudově rozhodující nejen pro srbský národ, ale i pro veškeré spojenecké vojsko u Soluně a všeobecně i pro spojení, neboť situace byla velmi kritická pro srbské vojsko, které bylo silně dopředu posunuto vzhledem k ostatním spojeneckým skupinám.

Nynější náčelník našeho hlavního štábu, armádní generál Petr Pešič velmi výstižně líčí situaci toho dne, zejména 19/9 1918 o 18. hodině, když se ho telefonicky tázal tehdejší vrchní velitel spojeneckých vojsk u Soluně generál d'Esperay, jaká je situace u srbského vojska. Generál Pešič jako zástupce náčelníka štábu srbského vrchního velitelství, mu odpověděl, že je dobrá, a když se pak tázal generála d'Esperaye po situaci u ostatních spojeneckých skupin, odpověděl mu tento generál:

„Na Bitoljské frontě u generála Henria je situace nezměnná. Dosud nepřešel k útoku, provádí tlak na nepřítele dělovou palbou. Na Dojranské frontě utrpěl generál Millne neúspěch. Bulhaři podnikli protiútok a přinutili Angličany a Řeky k ústupu do původních posic. — Protože měl Millne přes 7000 lidí vyřaděných z boje, nebude moci tak brzo přejít k útoku s vyhlídkou na úspěch. Podle toho závisí vše na srbském vojsku. Budou-li Srbové pokračovati v svém postupu, lze doufat v konečný úspěch, v opačném případě bychom musili zastavit další ofensivu a naříditi, aby se přešlo v obranu. Žádám vás, abyste o tom zpravil vojvodu Mišiče, a jeho rozhodnutí mi oznamte co nejdříve telefonicky.“

Srbská vojska vnikla 25 km do hloubi nepřátelské sestavy, mezitím co naši spojenci zůstali v svých původních posicích. Bulhaři mohli přivést posily z jiných front a hlavně z úseku proti Angličanům, kde měli úspěch, byli by mohli provést útok na náš pravý bok a tít II. armády, odříznouti jí ústup a přivést nás do situace, z které nebylo vyvážnutí.

Tato těžká situace srbského vojska byla zhoršena se strategického hlediska tím, že jediná cesta, vedoucí přes Kozjak, určená k zásobování II. armády, byla považována k dopravě za způso-

bilou, ve skutečnosti se však k jízdě s nákladními automobily nehodila, ačkoli mělo jí býti jimi používáno dotud, dokud by Angličané a Řekové neobsadili a neuvolnili trať Soluň—Skoplje; podle shora uvedené situace a podle vyjádření generála d'Esperaye nemohlo býti s touto skutečností tak brzo počítáno, poněvadž podle generála Pešiče bylo srbské vojsko ve velmi těžké a kritické situaci.

Vzhledem k tomuto stavu na bojišti bylo třeba se rozhodnouti: buď zastaviti další ofensivu a zůstatí v dobytých pozicích, v nich se opevniti a přejíti v obranu a vyčkávati, až se válka rozhodne na západní frontě, nebo pokračovati v ofensivě bez ohledu na nebezpečí, které by hrozilo našemu vojsku a rozhodnutí velké světové války začíti na srbské frontě.

Rozhodnouti se pro přerušení ofensivy znamenalo by odrřici se tím okamžikem slávy, cti a povinnosti, že jsme osvobodili svou otčinu a provedli sjednocení našeho národa.

Pokračovati pak v ofensivě znamenalo voliti jedno ze smělých řešení, přičicích se principům racionální strategie. Podle shora uvedené situace spojeneckých trup byl okamžik vážný.

U srbského vrchního velitelství na Bukoviku bylo třeba rozhodnouti se pro jedno z uvedených řešení. J. V. král Alexandr, tehdejší vrchní velitel srbského vojska, rozhoduje se pro první řešení a to je: „Kupředu za slávou nebo smrt“. A šlo se kupředu za vítězstvím.

20. září.

a) U II. armády.

Jihoslovanská divise napadá Drčevičko brdo, aby ovládala přechod přes Vardar (pravý proud), levá s jezdeckou divisí obsadila most, vedoucí přes Crnu reku u vesnice Vozarce, který bránil oddíl generála Mutiusa; obsadila Kavadarce, a dobyla velké kořisti, která byla den ode dne větší. Timocká divise postupuje a, tisknouc nepřitele před sebou, dostává se k Vardaru.

b) U I. armády.

Tu dosaženo utvoření zajištěných předmostí pro přechod hlavních sil na levý břeh Crne reky, takže I. armáda mohla nyní skutečně ohroziti nepřátelskou komunikaci ve směru Prilep—Gradsko; aby nepřítel to zamezil, přivádí nové posily.

Nepřítel přivádí 14. a 24. bulharský a 12. německý pěší pluk s částmi 87. bulharského pěšího pluku, 121. a 27. bulharský doplňovací prapor a 12. aktivní a 13. záložní německý myslivecký prapor.

V oblasti Dojranu zastavily anglické trupy útok; u Bitolje silná dělová palba; této noci s 20. na 21. září ustoupil štáb XI. německé armády z Prilepu do Velesu.

Je příznačné, že se nepřítel rozhoduje k ústupu tohoto dne, opíraje se o XIX. rakouský armádní sbor, který se drží a chce stůj co stůj ubrániti Ochrid, Resan a Prilep jako důležitá politická střediska! To vše se děje proti konci našeho pravého křídla, kde jsme dosud nedosáhli úspěchu. Na výše uvedená místa klade nepřítel větší váhu nežli na události v svém středu, totiž na levém křídle XI. německé armády a u I. bulharské armády, kde se nařizuje ústup a k ucpání mezery mezi XI. německou a I. bulharskou armádou se vytváří nový úsek na linii Gradsko—Krivolak. Uvolněné trupy, které se tím získaly, přivádějí se na levé křídlo XI. německé a

pravé křídlo I. bulharské armády, a to u první směrem Gradsko—Veles, u druhé na cestě Štip—Krivolak.

Německý generál von Ditrich sestavil z nich jednu skupinu a dostal úlohu bránit údolí Vardaru až k Velesu a k Štipu a byl podřízen přímo veliteli XI. německé armády.

21. září.

a) U II. armády.

Pravá kolona jihoslovanské divise obsadila Drčevičko brdo, které zamezovalo přístup k Vardaru; nepřítel ustupuje za boje k Vardaru. Levá kolona Jihoslovanské divise zesílila oddíl přešlý na druhý břeh Crne reky u vesnice Vozarce na prapor, čímž je definitivně cesta Prilep—Gradsko přerušena.

Timocká divise taktéž proniká a poráží nepřítele před sebou, který za úporného boje ustupuje k Negotinu.

Jezdecká divise je na výši s Jihoslovanskou divisí.

b) U I. armády.

Dunajská, Drinská a Moravská divise přepravovaly toho dne hlavní síly přes Crnu reku; Dunajská divise měla velké boje o předmostí u vesnice Razim bej, které úplně obsadila přes tuhý odpor nepřítele, jemuž nebyla dána ani možnost vzpamatovati se, protože bylo ihned pokračováno v pronásledování; nepřítel zničil oba mosty u vesnice Razim bej, zapálil asi 20 muničních skladů a nechal ležet mnoho děl a jiného materiálu.

Naše letectvo bylo i toho dne činné ve výzvědech, v bombardování a v střelbě na nepřátelská vojska kulomety.

Veškeré úsilí nepřítele, aby nám znemožnil přechod na levý břeh Crne reky, bylo marné a tento neúspěch jej přinutil, že opustil svou frontu od ohbí Crne reky dále na západ k Bitolji.

Provádějíc tlak na levý bok nepřítele, donutila naše I. armáda nepřítele opustit linii před 35. italskou divisí a před trupami francouzského východního vojska; nyní se musil nepřítel starati o to, aby si zajistil jedinou komunikaci, vedoucí z Prilepa na Veles, která mu ještě zůstala; neboť kdyby byl i tu ztratil, byl by býval měl jen jedinou možnost dostat se oklikou po cestě přes Kičevo a Tetovo na Skoplje a dále; tato připadala však trupám, které stály západně od Bitolje.

Vzhledem k postupu naší II. armády, která dosáhla řeky Vardaru, od Demir Kapije až k ústí Crne reky do Vardaru, byl hlavní zdroj veškerých nepřátelských sil, které operovaly od Huma až k pohoří Belasice, taktéž přerušena; také zde zůstala jen jedna cesta vedoucí údolím Strumy volná pro ústup, ale byla zatarasena nesčetnými trény.

Angličané obsadili na hranicích Djevdjeli. Nepřítel pálí své tábory u Resna, což znamená, že chce i z této fronty ustoupiti.

Operace srbského vojska byly toho dne osudově rozhodující, neboť klín, který srbská vojska utvořila tímto svým postupem, byl hluboko vražen v sestavu nepřátelských trup, takže i bočné nepřátelské části dostávaly trhliny. — Nepřítel byl přinucen k opuštění větších částí svých opevněných posic, t. j. v linii od Bitolje až k Dojranskému jezeru.

22. z á ř í.

Vrchní velitelství nařizuje, aby II. armáda:

1. utvořila zajištěná předmostí na Vardaru vysláním jezdecké divise a předvojů pěchoty kupředu;

2. aby vyslala části jezdeckta na Vardar, dokud tam nedojde I. armáda, a

3. aby vyslala jisté části k Davidovu a Miletkovu k přerušení ústupu 5. bulharské divise, která má tímto směrem ustupovati. Mnoho cílů najednou, což značí mnoho pracovati; neboť bylo nutno zajistiti děj se co děj údolí Vardaru, aby bylo spojení se zápolím; neboť trupy byly až dosud živý jen ze slávy a víry v konečné vítězství; zezadu však nepřišlo nic.

I. armáda má pokračovati v dalším postupu, aby přerušila komunikaci Prilep—Veles, podporující pravým křídlem východní francouzská vojska, která v tom směru postupovala.

Letectvo má prováděti přezvědy ve směru Strumica—Džumaje a Skoplje.

a) U II. armády.

Timocká divise zabezpečila přechod přes Vardar v svém úseku a vyslala jeden proud, aby přerušil ústup 5. bulharské divisi. Nepřítel páli své muniční sklady u vesnice Banje a Demir Kapije.

Jihoslovanská divise úplně ovládla levý břeh Vardaru a zesílila posádku v Vozaraca. Nepřítel provedl 4 protiútoky, ale byl odražen. Teprve v noci dospěl pravý proud na linii Kara Hodžali—Čerkez Kej a levý na linii: Čava—kota 450 — vesnice Eneševo.

17. francouzská divise se přivádí ze zálohy a vysílá 2 prapory a 1 baterii k obsazení linie: vesnice Vozarce—Staro Drenovo a ochraně levého boku II. armády; neboť I. a II. srbská armáda postupují v dosti rozbíhavých směrech, čímž se utvořila mezi nimi mezera, takže by aktivnější nepřítel mohl projevit nějakou bočnou akci proti bokům I. nebo II. armády.

Toto rozhodnutí bylo správné a prospěšné, neboť tím byla uvedená akce nepřítele úplně znemožněna.

Jezdecká divise převzala pronásledování ve směru na Štip, zajala mnoho nepřátel a ukořistila hojný materiál.

b) U I. armády.

Moravské divisi se podařilo přerušiti směr Prilep—vesnice Drenovo—Gradsko; nepřítel zapálil při ústupu svá skladiště u vesnice Rajeca.

Drinská divise postupuje ve směru vesnice Raklje—vesnice Popadije—vesnice Vojnica—Veles, aby přerušila směr Prilep—Veles. Nepřítel kladl po celý den odpor, zapáliv i zde svá skladiště.

Dunajská divise pronásleduje dále směrem Drenského pohoří, obsadí vesnici Dunje a dosáhne Beli Kamen, kde dostane rozkaz přejíti do armádní zálohy a postupovati za levým křídlem I. armády.

Němci zapálili veškerá svá skladiště; aby zastavili náš postup, přivedli nové pluky; ale i ty jsou rozprášeny. Pronásledováno tak intenzivně, že nepřítel zapálil ve spěchu i jednu nemocnici, kde shořelo 100 lidí, jakož i jednu polní koňskou nemocnici, v které shořela veškerá zvířata.

I u sousedních trup se začíná pomalu jevit úspěch; neboť východně od II. armády obsadily sousední trupy vesnici Petrovo a Kovance-Pardovica, Angličané vesnici Bogdance a Dojran; západně od

I. armády dosáhla 11. francouzská divise vesnice Kokre a trupy východních francouzských vojsk vešly do vesnice Topolčane.

Nepřítel pořád ještě drží ○ 1248 severně od Bitolje. Na ostatních frontách se činnost dělostřelectva zesílila.

Štáb XI. německé armády odchází z Velesa do Skoplje.

Činnost I. srbské armády během 22. září byla úspěšná a měla vliv na další chování nepřítelů, který 22. září večer nařizuje ústup, což vede k definitivnímu zrušení fronty XI. německé armády, neboť trupy 62. armádního sboru musí ustupovati směrem Gostivar—Tetovo—Skoplje a trupy 61. armádního sboru na Veles; obě tyto skupiny jsou rozděleny hornatým masivem Golešnica—Babuna a zůstávají bez spojení.

I. bulharská armáda je vržena nazad k pohoří Pljačkovica, takže mezi levým křídlem XI. německé armády a pravým křídlem I. bulharské armády operovalo 7—8 našich pěších divisí a 1½ naší jezdecké divise. Čím dál, tím zjevněji bylo nemožno uzavřít vzniklou mezeru, neboť nebylo záloh.

Co zbývalo nepříteli?

Velitel XI. německé armády generál von Stauben vyličil situaci veliteli armádní skupiny generálu von Scholzovi v Skoplji a kladl důraz na to, že hrozí nebezpečí průlomu ve směru ústupu XI. armády, totiž ve směru Prilep—Veles; podaří-li se tu nepříteli prolomit, byla by celá XI. armáda vržena do neschůdného terénu, západně od uvedeného směru, a to na horský masiv Babuna—Golešnice—Karadžica; proto navrhuje, aby veškeré trupy operující západně od Prilepu ustoupily k Tetovu a dále na Skoplje a trupy východně od Prilepu na Veles.

Aby mohly trupy ustoupiti přes Tetovo na Skoplje, bylo by bývalo nutno klásti co největší odpor v prostoru Veles—Štip—Kumanovo—Skoplje; to však bylo ve skutečnosti Achillovou patou nepřítelů; neboť v tom prostoru působilo již srbské vojsko a nebylo záloh, které by se mu byly mohly postaviti na odpor; nepřítel nedosáhl tak provedení svého plánu, jak později uvidíme.

Generál von Scholz schválil v plném rozsahu názor generála von Stauben a nařídil všeobecný ústup. Proto padá Ochrid, Resan a Prilep.

Ten den večer byl v Skoplji bulharský král Ferdinand. Na otázku, jak přijme bulharský národ tento ústup, odpověděl: „V tom případě bude vůle pro další vedení války ve vnitrozemí zlomena.“

Podle toho 62. armádní sbor má ustupovati na Tetovo—Skoplje (302, 1. a 6. a ochridská bulharská divise).

61. armádní sbor na Veles (4., 2. a divise generála Reitera).

Směr Štip—Carevo Selo má brániti 1. bulharská armáda.

K uzavření Vardarského údolí je utvořena jedna skupina. 61. a 62. armádní sbor měly se u Skoplje spojit, aby se tam organisoval nový odpor (ovšem když 62. armádní sbor dosáhne Skoplje před nepřitelem).

Na straně spojenců byla snaha stůj co stůj přerušiti směr Prilep—Veles, jakož i Skoplje—Kumanovo. První úlohu má provésti I. srbská armáda a druhou s počátku francouzská jezdecká brigáda Gambettova a potom celá I. srbská armáda.

Toho dne byla mezera mezi XI. německou a I. bulharskou armádou 60 km široká, což dosvědčovalo, že se obě skupiny od sebe vzdalovaly a nemohly se účinně podporovati.

Tím způsobem byly utvořeny 3 skupiny: první, která ustupovala na Tetovo (62. armádní sbor), střední skupina, ustupující na Veles (61. armádní sbor), obě úplně od sebe rozdělené horskými hřbety Ba-

buna—Karadžica, a třetí skupina: I. bulharská armáda na 60 km vzdálená od levé skupiny XI. německé armády.

Jaký význam přikládal nepřítel další činnosti I. srbské armády vidíme z toho, že shledával zřejmě nebezpečí při ústupu 61. armádního sboru na jediné cestě Prilep—Veles se 3 divisemi zvláště v tom, že byl prováděn úplně bočně vzhledem ke směru působnosti I. srbské armády.

Proto organizuje obranu Babuny jen z německých trup, majících za úkol držeti Babunu stůj co stůj; a držely ji dobře.

Podplukovník Kirch srovnává činnost tohoto krycího oddílu s činností krycího oddílu Napoleona I. z války 1812 při přechodu Bereziny v známém ústupu Ruskem, což slouží ke cti naší I. armádě, která již během 24. září ovládá hřeben Babuny a Klepe, čímž nepřítel ztrácí i poslední komunikaci ve směru Veles—Skoplje.

23. září.

Toho dne se trupy II. armády snaží dobýt hlavního hřbetu na levém břehu Vardaru, což se též podařilo, ale za značného odporu nepřítele, který se zase snažil tento hřeben uchrániti; neboť jeho pádem se stává Vardarské údolí úplně volným.

Timocká divise obsadila Kiras-tepe a Jihoslovanská divise postoupila ke Karaula Šoba; od jezdecké divise byl vyslán jeden jezdecký pluk s jednou baterií, aby obklíčil Karaula Šoba.

U I. armády: Moravská divise zabrala průsmyk u vesnice Drenovo a tím úplně přeřízla směr Prilep—Gradsko; nepřátelské trupy, které ustupovaly na Gradsko, byly přinuceny vrátiti se znovu k Prilepu; zde bylo ukořistěno 7 děl, 12 kár a mnoho jiného materiálu.

Drinská divise přešla do první linie a při pronásledování postoupila k pohoří Babuna, na kterém nepřítel ještě bránil jedinou cestu: Prilep—Veles.

Vrchní velitelství je si plně vědomo toho, co znamená mít v ruce hřeben, který ovládá údolí Vardaru proti II. armádě a Babunu, která brání jedinou cestu Prilep—Veles proti I. armádě. Proto nařizuje, aby II. armáda ovládla linii Kurjački vis—Sertské pohoří—Beli Kamen ○ 1170 a jezdecké divise aby bylo použito ve směru Štip, Ovčeg polje a Velesa.

Dále aby I. armáda prorazila až k Vardaru s dostatečnými silami a působila energicky ve směru Popadija, aby se přerušila cesta Veles—Prilep.

11. francouzská divise je na výši levého křídla I. armády, italsko-francouzské trupy dostihly cesty: Kruševo—Preslap; u Bitolje drží nepřítel pořád ještě ○ 1248 a Perister.

Východně od II. armády — I. divísní skupina očistila pravý břeh Vardaru a jest u vesnice Hudova; Angličané jsou na linii Grčište—Černište.

24. září.

a) U II. armády.

Timocká divise zaujala větší část posic Beloga Kamena.

Jihoslovanská divise za součinnosti jezdecké divise zaujala nepřátelské posice Toplik—Dragovo a poražený nepřítel ustoupil v nepořádku k Štipu; vidíme zde též v překotném útěku 12. zeměbrancecký německý prapor. Levé křídlo divise zaujalo posici Kolac a ves Gradsko, odkud nepřítel ustoupil v nepořádku.

17. francouzská divise zaujala nepřátelské posice ○ 260 — vesnici Čičevo a seskupila se v tomto prostoru.

Jezdecká divise pronásledovala až k Štípu a dlouho do noci bojovala o toto město, kde zajala velitele 80. bulharského pěšího pluku. Toho dne byla kořist veliká.

b) U I. armády.

Moravská divise dorazila k Vardaru mezi Gradskem a Vodeničke reke.

Drinská divise úspěšně postupuje, poráží nepřítele před sebou a dosahuje linie: hřebene Babuna—Klepa.

Od Dunajské divise drží 7. pěší pluk s 2 horskými bateriemi a částmi 9. pěšího pluku Krstac až do příchodu částí 11. francouzské divise, které byly na západě. Je vidět, že v záloze dlouho nezůstaly, neboť po 2 dnech jdou opět kupředu.

Naše letectvo dnes bombardovalo cestu Prilep—Veles a nepřátelské trény u Velesu.

11. francouzská divise na pochodu po cestě Prilep—Babuna.

I. divisní skupina postupuje k jihozápadní části Gradece planine a Blaguše.

Angličané obsadili Belasicu a přešli na bulharské území u vesnice Kosturina.

Nepřítel u Bitolje drží ještě pořád své posice; u vesnice Lina vidět velké požáry.

Konstatováno, že je nepřítel v úplném ústupu na Veles a Sv. Nikoli; u Štípu je také poražen; katastrofa se blíží.

25. září.

a) U II. armády.

Jezdecká divise dospěla za pronásledování k Zletovské reke a 4. jezdecký pluk, postupující směrem Sv. Nikola, přišel do pravého boku nepřátelských vojsk, před Moravskou divisí.

Jihoslovanská divise dosáhla linie Donji Balvan—Bogoslovec.

Timocká divise po úporném boji obsadila úplně Beli Kamen a posice severovýchodně od něho; a tak jsme se dobytím těchto bodů stali úplně pány Vardarského údolí a nyní bylo možno pomýšlet na zřízení komunikace pro zásobování ze zápolí po 11 dnech pronásledování.

b) U I. armády.

Moravská divise se přepravila celá na levý břeh Vardaru a postupuje dále.

Drinská divise dosáhla velkého úspěchu, jenž měl za následek, že nepřítel ustupuje v nepořádku na Veles; nalevo bylo dosaženo spojení s francouzskou jezdeckou brigádou Gambettovou, která je dirigována k přerušení směru Skopje—Kumanovo.

Od Dunajské divise dospěl 7. pěší pluk k Strog Grada. Východní francouzská vojska jsou východně od linie Kruševo—Kopilovo a Italové před Kruševem; západně od Bitolje počíná nepřítel ustupovati; francouzské trupy jsou před řekou Šemnicí, což dokazuje, že nepřítel všeobecně popouští.

Nepřítel se pokouší zachrániti, co může; proto vrchní bulharské velství nařizuje, aby 2. bulharská divise, která ustupovala směrem na Veles, útočila na Štíp a znovu ho dobyla; současně měl velitel I. bulharské armády vyslati potřebné trupy ze směru Radovišta, aby i s té strany podnikly útok na Štíp.

Během 26. září došlo k provedení shora uvedeného rozkazu; ale naše trupy napadly 2. bulharskou divisi v pravém boku, takže tato byla přinucena ustoupiti.

Tento pokus o uzavření směru Štip—Kočane nepřitelem padá, poněvadž se rozbil o energický postup našich vojsk.

V té době ustupovala pravá skupina XI. německé armády, jsouc tištěna trupami východního francouzského vojska; ale prováděla protiútoky, protože měla zajatce. Stav nepřítele byl den ode dne těžší, neboť po jedinké cestě od Gostivara ustupovaly 4 divise (302., 6., 1. a Ochridská). Od Kičeva do Skoplje je více než 100 km a naše trupy byly jen 50 km od Skoplje, což jasně dokazovalo, že nepřítel nedostihne dříve Skoplje než my.

V čele táhla 1. bulharská divise, její předvoj se skládal z 1 bulharského pluku, z 3 bulharských a 2 německých baterií pod velením plukovníka von Carlowitze.

26. z á ř í.

a) U II. a r m á d y.

Jezdecká divise obsadila Kočane a přední její části byly dopředu posunuty na poslední horský hřeben, dělící ji od bulharských hranic.

Jihoslovanská divise postupuje pravým proudem na linii Kučulani—Tarjanci a levým na linii Rajčanski Rid—Sokolarci—Kučičino.

Timocká divise přešla Krivu Lakavicu a obsazuje Gradec planinu.

Velitel II. armády žádá rychlejší postup I. divisií skupiny, protože pravý bok armády je úplně ohrožen; totéž požaduje i vrchní velitelství.

b) U I. a r m á d y.

Moravská divise pronásleduje ve všeobecném směru Sv. N i k o l a a dospívá do linie vesnice Kesler—Novo selo.

Drinská divise útočí na Veles a poráží nepřítele, který drží ještě okraj města; železniční stanice hoří a z města je slyšet silné exploze, což ukazuje na zřejmý neúspěch nepřítele.

Dunajská divise taktéž postupuje kupředu a její eskadrona vešla do Velesu.

11. francouzská divise je v těsném spojení s levým křídlem I. armády; Italové vešli do Kručeva a posunuli jednotky dopředu na Vrh Česma. Západně zabraly francouzské trupy vesnici Pribilce, Murgaš, Gopeš a Resan.

Němci začínají naříkati, že je Bulhaři již nepodporují; přiveden 21. německý pěší pluk z Ruska a objevil se i 73. pěší pluk, ale i ty byly poraženy.

Přišla zpráva, že Bulharsko žádá o příměří a aby se zastavily operace; ale vrchní velitel spojenců to odmítl s poznámkou, že mohou poslati delegáty k vyjednávání o mír.

Štáb XI. německé armády toho večera odešel do Vranje.

27. z á ř í.

Nepříteli zbyla jen jediná komunikace k ústupu z horní vardarské kotliny, a to přes Skoplje a Kumanovo a Čustendil na Sofii.

Srbské vrchní velitelství nařizuje: „Zvláštní vojensko-politické důvody vyžadují, aby co nejdříve byla přerušena cesta Kumanovo—Čustendil, třebaže tato snaha vrchního velitelství bude na újmu fyzického stavu našich trup po námahách až dosud překonaných.“

Úmysl zřejmý a ještě zřejmější přiznání, že fyzické požadavky, kladené na trupy, jsou nesmírné; žádný odpočinek, ani na hodinu, jen pochod a boj...

A srbské armády pokračují v postupu; neboť je naplňuje vědomí, že je potřebí co nejdříve vyhnati nečistého nepřítele ze země, který krví zalil vesnice a města a nárek ze Surdulice, kde bylo ubito přes 6500 lidí, žen a dětí, žádá a volá po mstítelích... A oni podle písně: „Vidi ho mřít, ale jemu se nechce, ale je něco, co ho kupředu žene“... a to něco je láska k otčině, která je větší než vše na světě, ba i smrt... a jdou kupředu...

a) U II. armády.

Jezdecká divise toho dne vede boj na okraji Carevo Selo a hlíd-kami dospěla až k hranicím. Nepřítel přechází hranice Bulharska.

Timocká divise dosáhla linie koty 1100 až koty 1040 západně od Pljačkovice.

Jihoslovanská divise postoupila pravým proudem k posicím Grljani—Visoka a levým k linii vesnice Bezikovo—Gradce—Jas-tremnik.

Vrchní velitelství oznamuje, že nepřítel má v úmyslu přejíti přes Kumanovo a Krivu Palanku do Bulharska; proto nařizuje I. a II. armádě, aby každá v svém postupu přerušila tento směr ústupu a znemožnila nepříteli přechod do Bulharska. — Jaká hra osudu! Roku 1915 tytéž bulharské trupy pospíchaly z Bulharska v témže směru, aby odrážely našemu vojsku ústup na tomto místě; a přišel čas, kdy jim my zatarasujeme cestu k návratu do jejich země!

b) U I. armády.

Moravská divise napadá a poráží nepřítele a dosahuje svými před-voji linie Crnilište—Hamzabegovo.

Drinská divise se počala zrána přepravovati přes Vardar u Baš-i-noga a pokračovala v postupu, tisknouc nepřítele před sebe; toho dne dostihla do Krkman—Sujaklar.

Dunajská divise je armádní zálohou a její jezdecká eskadrona vyslána ke Kumanovu a Katlanovu. Naše letectvo pořád činně zjistilo, že u Skoplje hoří tábory a že cesta Skoplje—Kumanovo je zatarasena trény; taktéž u Sv. Nikole byl viděn trén o 500 vozech na ústupu (před Moravskou divisí).

Přerušení cesty Skoplje—Kumanovo—hranice bylo již otázkou několika hodin.

Západně od I. armády se přepravuje 11. francouzská divise přes Vardar, aby působila proti Katlanovu, v kterémžto směru byl 61. armádní sbor. Jezdecká brigáda Gambettova je v postupu na Skoplje s cílem přerušení směru Skoplje—Kumanovo—Vranje.

Trupy východního francouzského vojska byly jihozápadně od Ochridu; Angličané pokračují v pohybu k řece Strumici.

62. armádní sbor dostal rozkaz pokračovati v pochodu na Skoplje, aby se tam mohl spojit s 61. armádním sborem, který byl asi 20 km východně od Skoplje.

Velitel XI. německé armády měl úmysl organisovati frontu: Tetovo—Skoplje—Hadžalar a pak přejíti k útoku proti srbským trupám, které operovaly ve směru Štip—Kočane.

28. září.

a) U II. armády.

Jezdecká divise útočí na nepřítele před sebou, ale je napadena ze-zadu jedním bulharským praporem, který sestoupil s Pljačkovice,

ale byl rozprášen a zajato 147 vojínů z 54., 60., 87., 14., 5., 11., 18., 20., 45. a 60. pěšího pluku, což zřetelně ilustruje stav bulharského vojska, t. j. že je cele roztroušeno a že svazy již neexistují. Jihoslovanská a Timocká divise útočí toho dne na nepřítele, aby ho zahnały za hranice.

b) U I. armády.

Moravská divise obsadila Sv. Nikola a stihla do Brezovo—Džudžul.

Drinská a Dunajská divise taktéž úspěšně postupuje za boje.

Letectvo zjistilo, že nepřítel ustupuje před I. armádou na Crny Vrh—hranice.

Jezdecká brigáda Gambettova dorazila k Vardaru u vesnice Dračeva a napadla Skoplje se 3 stran; nepřítel byl překvapen jejím objevením; byl zatlačen na západ od Skoplje. Zde též rozbila bulharské vozatajstvo, které ustupovalo s velkým množstvím potravin, odebraným našemu národu, ačkoli stále se mu vydávali za bratry.

Bylo ukořistěno mnoho baterií. To přimělo nepřítele, aby odtáhl od Skoplje; tím byla přeříznuta cesta Skoplje—Vranje, jediná pro veškeré nepřátelské trupy, které ustupovaly směrem Tetovo—Skoplje. 80.000 nepřátelských vojáků bylo v tu dobu kořistí spojenců.

Spojenecké trupy západně od I. armády postupovaly s úspěchem právě tak jako trupy východně od II. armády.

Vidíme, jaký byl asi morální stav onoho předvoje v síle 1. pěšího pluku a 5 baterií (viz 25. září), který byl přinucen ustoupiti před jednou jezdeckou brigádou.

Velitel 62. německého armádního sboru zpravuje o tom velitele XI. německé armády bezdrátovou telegrafií a poznamenává, že se bude snažit probít se z údolí horního Vardaru, aby se mohl spojit s 61. armádním sborem.

Ještě pořád naděje na spásu!

29. září.

a) U I. armády.

Moravská divise ovládala horský hřbet Gradište, který chránil cestu Kumanovo—Kriva Palanka, a vyslala stíhací oddíl, aby přeřízl cestu ve směru Kuklič—vesnice Strasin.

Drinská a Dunajská divise taktéž ovládaly hřeben, který se svažoval od Gradišta ke Kumanovu.

b) U II. armády.

Zde trupy úspěšně útočí, aby dosáhly hranic. Západně od Ochridu nepřítel klade ještě odpor; ale lze vidět ohně v jeho pozadí, což znamená, že i zde počne ustupovat.

Tohoto dne podepsáno příměří o 23. hod. v Soluni.

30. září.

a) U II. armády.

Jihoslovanská divise obsadila Carevo Selo a útočí směrem k hranicím, kde ji zastihlo příměří.

Timocká divise dosáhla posledního hřebene před hranicemi u Karaule Obozne, kde ji zastihlo příměří.

Jezdecká divise dostihla hranic, když ji zastihlo příměří.

b) U I. armády.

Moravská divise uzavřela cestu Kumanovo—Kriva Palanka, čímž byl ústup nepříteli na Sofii znemožněn.

Drinská divise dosáhla Pčinju a obsadila ji, když dostala zprávu o příměří.

Dunajská divise postupovala celá do Pčinje, kde byla zastavena, protože bylo uzavřeno příměří.

Též na ostatních částech fronty přerušeno nepřátelství a tím dokončena první část průlomu — zničení bulharského vojska; Německo zůstalo však dále ve válečném stavu. Proto bylo nutno pokračovati v postupu dále na sever.

Velitelství armádní skupiny von Scholzovy dostalo 30. 9. o 10 hod. 35 min. zprávu od vrchního bulharského velitelství, že bylo uzavřeno mezi Bulharskem a spojenci příměří; ale Německo to neuznalo.

Velitelství armádní skupiny nařizuje:

1. aby štáb 61. armádního sboru s částmi německých trup ustoupil k severu a s částmi 9. rakouské pěší divise, která byla ve Vranji, zadržel pronikání našeho vojska na linii Gramada—Lukarca jižně od Vranje, a tím získati čas do příchodu ostatních německých trup, které budou mítí úlohu brániti údolí Moravy až k Bělehradu.

2. 62. armádní sbor s německými trupami ustoupí na linii Kačanik—Kosova Mitrovica a přivede též posádku z Prizrenu do Kosove Mitrovice; dostává však rozkaz, aby stůj co stůj přes Kačanik došel do Vranje, nebo výjimečně přes Prištinu a Niš; avšak on ustoupil na Kosovu Mitrovicu.

3. Štáb XI. německé armády odejde 1. října do Alexince.

Je zajímavé, že německý podplukovník Kirch srovnává ústup 62. německého armádního sboru přes Tetovo—Kačanik a dále s ústupem ruského vojska pod knížetem Suvorovem Švýcarskem za války roku 1799!!

Ústup 22. německé pěší brigády k Jaderskému moři pak srovnává s ústupem 10.000 Řeků r. 400 před Kristem po bitvě u Kunax.

S čím by se pak dal srovnati ústup srbského vojska Albanií?!!

Na Kumanovských posicích odzbrojeno bulharské vojsko na témž místě, kde r. 1915 Bulhaři zamezili našemu vojsku cestu na Soluň. A na témže místě naše vojsko oplatilo Bulharům pohromu, čímž se dosvědčilo, že „Pravda, čest a věrnost vítězí, třeba i po tolika obětech, bojích a námahách!“

Bulharské vojsko bylo za dvě neděle zhrouceno a události dosvědčily, že celý bulharský národ zmalomyslněl a že nebyl vyspělý pro veliké zkoušky a morální krise; neboť svou činnost založil na výpočtech a ne na morálce, která vždy udržovala země a města.

To přesně dosvědčuje pak náčelník štábu XI. německé armády, který praví: „Na takovou výši duševní síly a morální hodnoty, jakou projevíli Srbové r. 1915, když opouštěli vlastní území, a přece setrvali na straně spojenců, Bulhaři se nemohli nikdy zmocí.“

Ale tím nebylo ještě vše skončeno; bylo třeba jíti dále; neboť rakousko-německé trupy spěchaly k severu a bylo třeba je zahnat za Sávu a za Dunaj a jíti proti Německu, aby se válka skončila.

Další operace byly druhou fází pronásledování k Dunaji, což se vymyká z rozsahu této studie.

Pro zajímavost uvádím, že se předvoj Soluňských vojsk skládal z I. srbské armády, která bez odpočinku pokračuje v postupu na sever a nečekajíc na doplňky, napadá nepřitele, poráží ho stále a postupuje, i když velitel východních vojsk generál Franchette d'Esperay kategoricky nařizuje srbskému vrchnímu velitelství, aby zastavilo další postup, řka, „že svým dalším postupem může kompromitovati celou věc spojenců“. Naše vrchní velitelství přes to nařizuje další postup, spoléhajíc na morálku našeho vojska, která byla vždy hlavním činitelem úspěchu. Tím dosahujeme toho, že I. armáda již 29. října dorazila k Dunaji a že se tvoří balkánská fronta tam, kde vlastně r. 1915 měla být. Rozpadává se rakousko-uherská monarchie a dává se svoboda všem slovanským národům; triumfuje pravda a vítězí věrnost a odhodlanost, protože se vytrvalo na cestě cti, poctivosti a slávy, ačkoli to byla cesta obtížná, vyžadující obětí. Srbský národ si tu cestu vybral, a poněvadž na ní setrval, dožívá se toho nejposvátnějšího a nejvyššího: srbský národ je vřaděn mezi ty, kteří jsou nesmrtelní; dokázal, že kupčení na tomto poli je nemístné, ano i škodlivé, neboť morálka je tím hlavním činitelem, který pozdvihuje národy na výši slávy a cti, kterážto zásada zůstane v platnosti i v budoucnosti tak, jako doposud.

*

Považuji za svou povinnost, abych vzdal dík všem našim spojencům, kteří byli nápomocni k tomu, aby triumfovala pravda a zvítězila věrnost. Mezi ně počítám i syny bratrského Československa, kteří taktéž prolili svou krev za tuto svatou věc a tím podepsali naše spojení, které nemůže přervat ani čas ani lidé, poněvadž je v našich duších, v našich srdcích. Ochraňujme tento svatý talisman jako největší zástavu pro budoucnost, v níž musíme se pevně k sobě přimknouti. Proto je třeba, abychom se napřed poznali, a to bylo účelem této přednášky.

Vybudovali jsme si svůj domov, neboť pro to jsme vlastně válku vedli, své právo, a nyní ochraňujme svůj domov, neboť je to naší povinností — a to nastane, když budeme naše nové pokolení vychovávatí v lásce k otčině, aby ji kladlo nade vše a aby bylo hotovo každým okamžikem dáti za ni vše, třeba i svůj život.

To platí hlavně pro představené, kteří odpovídajíce za každý úspěch vojska, musí být vždy na výši svého postavení. Každá součást vojska musí být onou složkou, která plní svou význačnou úlohu, a k tomu je potřeba velitelů, důstojníků a poddůstojníků náležitě vycvičených, neboť jen za takovými veliteli jde masa i na smrt za mocí a slávou své otčiny bez reptání, s plnou důvěrou a láskou.

Jen tím lze vysvětliti, že jeden Kara-Djordje vedl tolik válek, a to s úspěchem, neboť za králem Petrem jde jeho národ přes divokou Albanii, jde znovu do boje a ukončuje válku na Balkáně s oním nadlidským úsilím, které jsem právě vyložil.

A tak chápeme i hnutí Jana Husa, který táhne za sebou masy, jakož i pouhou důvěrou, kterou český národ měl v Žižku a v národního krále Jiřího z Poděbrad.

Morální síla, velikost duše a charakter výše uvedených velikanů byly tím magnetem pro masy, pro které je slepě následovaly a šly i dobrovolně na smrt. A tak tomu bude i v budoucnu, když láska k otčině bude státi nade vším a morálka bude základem každého národa, tedy i našich.

